

Isten ígéjének felolvasása a keleti liturgiában

OLIMPIU NICOLAE BENEÄ

Babeş-Bolyai Tudományegyetem,
Ortodox Teológia Kar, Kolozsvár (RO)
nicolae.benea@ubbcluj.ro

Ezt a tanulmányt Nóda Mózes professzor atyának ajánlom, aki az egyházi és egyetemi szolgálatban példakép, akinek szíve nyitott minden mellette levő ember, de mindenekelőtt Krisztus iránt. Öröömre szolgál, hogy tudományos pályája és papi szolgálata közvetlen közelében lehettem, Marosvásárhelyen, majd később Kolozsváron. Nóda Mózes professzor atya, köszönöm, hogy (újra) találkozhattunk!

A keleti ortodox liturgia célja,¹ hogy a híveket az Istennel való közösségbe vezesse az imádság, az ének és, lényeges módon, az ő

1 A keleti ortodox liturgikus szertartásban három liturgiát lehet ünnepelni: (1) Aranyszájú Szent János liturgiája, amelyet a liturgikus év legtöbb napján ünnepelünk, és amely a vecsernyével egészül ki Mária elszenderülése ünnepén; (2) Szent Vazul liturgiája, amelyet a vecsernyével együtt évente tízszer ünnepelnek (a nagyböjt öt vasárnapján, Szent Vazul ünnepén (január 1.), karácsony és vízkereszt előestéjén, valamint nagycsütörtökön és nagyszombaton); (3) az előre megszentelt ajándékok liturgiája (előreszentelték liturgiája), amelyet általában szerdánként és péntekenként ünnepelnek a nagyböjt alatt és a nagyhét első három napján; ez egy vesperás liturgia, amelynek nincs anaforája (eucharisztikus imája), mert a kenyér és a bor ajándékait egy korábbi liturgián szentelték meg, ezért a „megszentelt” elnevezés. A részletekről: Ene BRANIŞTE, *Liturgica specială*, jav. kiadás, szerk. Nicolae D. Necula, Chiril Lovin, Basilica, Bucureşti, 2016, 213–451.

igéjének hirdetése által.² A Szentírás felolvasása és hallgatása nem csupán a liturgikus szertartás része, hanem olyan pillanat, amelyben a hívek részesülnek az isteni kinyilatkoztatásban és lelkileg átalakulnak. A liturgia alapja Krisztus leereszkedése az emberekhez és a hívők felemelése Istenhez. Az evangélium meghallgatása után, Krisztus világosságában, a híveket arra buzdítják, hogy hagyjanak fel az e világi gondokkal, emeljék fel szívüket, és miután részesültek a Megváltó Jézus Krisztus testéből és véréből, mondják azt, hogy mennyei Lelket kaptak, és meglátták a Szentháromság igazi világosságát.³ Ez a spirituális, misztikus élmény azt mutatja, hogy a Szentírás felolvasása nem csupán az isteni üzenetre való emlékezés, hanem Krisztus jelenlétének aktualizálása a liturgikus közösségben.

2 Az ortodox liturgia széles körű, történelmi, teológiai és misztikus vonatkozásai tárgyalásának számos alapvető munkája közül csak néhányat választottunk: Alexander SCHMEMANN, *Introduction to Liturgical Theology*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 1986; Karl Christian FELMY, *Vom urchristlichen Herrenmahl zur Göttlichen Liturgie der Orthodoxen Kirche. Ein historischer Kommentar*, Oikonomia, Erlangen, 2000; Robert F. TAFT, *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom*, 2, 4–6., Pontifical Oriental Institute, Róma, 1978, 1991, 2000, 2008; Juan MATEOS, *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom*, vol. 1: *The Liturgy of the Word*, Eastern Christian Publications, Fairfax, VA, 2016; Nicolae CABASILĂ, *Scrieri II. Explicări la dumnezeiasca Liturghie* (Filocalica), ford. Ioan Ică jr., Deisis, Sibiu, 2014; MAXIMUS CONFESSOR, *Mystagogia*, *Patrologia Graeca* 91, 658–718 (Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul. Chipuri ale Bisericii*, ford., bev. Dumitru Stăniloae, Institutul Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993/2000 [Müsttagógia, in VIDRÁNYI Katalin (szerk.), *Az isteni és emberi természetéről II.*, ford. Baán László, Atlantisz, Budapest, 1994, 267–311]; Ioan Ică jr., *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului – Integrala comentariilor liturgice bizantine (studii și texte)*, Deisis, Sibiu, 2011; Ioan Ică jr., *Canonul Ortodoxiei. Canonul Liturgic și Tipiconal al Bisericii Ortodoxe*, Deisis, Sibiu, 2008; Robert TAFT, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its Meaning for Today*, Liturgical Press, Collegeville, MN, 1986.

3 Dumitru POPESCU, *Apologetica rațional-duhovnicească a Ortodoxiei*, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009, 175. A szerző szerint Isten megtestesült Fia áll az isteni megismerés középpontjában, amely a Szentháromság kebeléből származik. Az ortodox teológiában ez a tudás fokozatosan bontakozik ki a Krisztusban való fiúságon keresztül, eszkatologikus perspektívával rendelkezik, és a szemtől szembe látásban, az Istennel való közösség legfőbb formájában csúcsosodik ki.

A bibliai szövegek olvasása a keleti liturgiában alapvető szerepet játszik a hívek liturgikus és lelki életében, mivel a megtestesült igével, Krisztussal való közvetlen találkozás alkalma. E tanulmány a bibliai olvasmányok szerkezetét és jelentőségét elemzi az ortodox liturgiában, teológiai szerepükre, valamint lelkipásztori alkalmazhatóságukra való tekintettel. A patrisztikus és kortárs írások tükrében azt vizsgálom, hogy miként válik Isten igéjének olvasása a hívek lelki életének fényforrásává, lelki táplálékává és útmutatójává.

A bibliai szövegek olvasásának története és alakulása a keleti liturgiában

A Szentírás felolvasása a liturgiában a zsidó zsinagógai gyakorlatból ered, ahol a Tóra és a próféták felolvasása az istentisztelet központi része volt. Az első századtól kezdve a keresztény egyház átvette és adaptálta ezt a gyakorlatot, és a szent iratok felolvasását beépítette az istentiszteletbe.⁴ Az Ó- és Újszövetségből vett perikópák felolvasása fokozatosan a liturgikus struktúra szerves részévé vált.⁵ A patrisztikus hagyományban az egyházatyák hangsúlyozták a Szentírás

4 A zsinagógai istentiszteletnek a keresztény istentiszteletre gyakorolt hatásáról, a zsidó-keresztény liturgia kettős egységéről – a Szentírás olvasása és hirdetése az eucharisztikus rész egységéről –, illetve a keresztény istentisztelet hangsúlyának elmozdulásáról az eszkatológiától a „kor liturgiája” felé: SCHMEMANN, *Introduction to Liturgical Theology*, 40–71.

5 Szent JUSZTINOSZ vértanú a második század közepén írt *Első Apológiájában* (67.3-5) viszonylag részletesen beszámol az istentisztelet lefolyásáról, amelyben megemlíti az eucharisztikus cselekményt megelőző igeolvasást és magyarázatot: „A Napról elnevezett napon mindannyian, városokban és falvakban egyaránt összejövetelt tartunk, ahol felolvassuk az apostolok emlékiratait és a próféták írásait, amennyire azt az idő engedi. A felolvasó elhallgatása után az előljáró beszédében int és buzdít, hogy ezeket a szép dolgokat tetteinkkel utánozzuk. Majd mindannyian felállunk, közösen imát mondunk, imánk befejezésekor kenyeret, bort és vizet hoznak oda.” (καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται, μέχρις ἐγχωρεῖ. εἶτα παυσάμενου τοῦ

felolvasásának mint az isteni jelenlét megnyilvánulásának fontosságát.⁶

A Szentírás olvasása a liturgia keretében spirituális olvasásnak tekintendő, amely a léleknek mély, üdvhozó megértést ad. Szír Szent Izsák erről a tapasztalatról ír, amikor hangsúlyozza azt a változást, amelyet az isteni Szentírásban való elmélyülés idéz elő az Isten valóságával való találkozás révén: „Szenteld magad a szent iratok olvasásának [...], amelyek megmutatják a könnyed szemlélődés útját, még akkor is, ha először nem érzed édességüket, a sötétséget hozó dolgok közelsége miatt, azért, hogy felváltsd az egyik találkozást egy másikkal”.⁷ A liturgiában az ige hallgatása lelki kommunióvá válik, amelyen keresztül az isteni kegyelem áthatja a hallgató lelkét.

ἀναγι νώσκοντος ὁ προεστῶς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν· καὶ [...] παυσα μένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ). JUSTINUS, *Ἀπολογία ὑπὲρ Χριστιανῶν* I, 67; PG 6, 429B; VANYÓ László, *A II. századi görög apologéták* (Ókeresztény írók 8.), Szent István Társulat, Budapest, 1984, 118.

- 6 Petros VASSILIADIS, arra utalva, hogy a kezdetek óta a keresztények a Szentírást az egyházban a liturgia keretében fogadták be, a bibliai kánon és az eucharisztikus tapasztalat kapcsolatát hangsúlyozza: az egyház mondta meg a híveknek, hogy mi a Szentírás, miután az első három században hosszú megkülönböztetési folyamat nyomán jelölte meg azokat a könyveket, amelyeket hiteles, „kanonikus” Szentírásnak tekintett, amelyek hiteles tanúságot tesznek Krisztus személyéről és üzenetéről, ill. az egyház önértelmezéséről. Egy könyv tehát nem a kelezéséről vagy szerzőségéről szóló elméletek alapján része a Szentírásnak, hanem azért, mert az egyház kanonikusnak tekintette (vitatott, hogy ez egy egyházjogi (zsinati) eljárás során történt, vagy a gyakorlat, az eucharisztikus folyamat során). Petros VASSILIADIS, *Canon and Authority of Scripture: An Orthodox Hermeneutical Perspective*, in Ivan Z. DIMITROV, James D. G. DUNN, Ulrich LUTZ, Karl-Wilhelm NIEBUHR (szerk.), *Das Alte Testament als christliche Bibel in orthodoxer und westlicher Sicht* (WUNT 174), Mohr Siebeck, Tübingen, 2004, 259–276 (270). Az ószövetségi olvasmányok használatáról és alakulásáról a keleti liturgiában az 5–7. századtól kezdve: Eugen J. PENTIUC, *The Old Testament in Eastern Orthodox Tradition*, Oxford University Press, Oxford – New York, 2014, 210–262.

- 7 „Σχόλασον τη αναγνώσει των Γραφών, τη εμφανιζούση σοι την οδόν της λεπτότητος της θεωρίας, [...] καν μη απ’ αρχῆς επαισθάνη της γλυκύτητος δια την επισκοτιζουσαν εγγύτητα των πραγμάτων, ίνα μεταλλάξης συντυχίαν εις συντυχίαν.” ΙΣΑΪΚ ΣΥΡΟΥ, Λόγος ΚΓ΄: Περί αγάπης Θεού και αποταγής και της εν αυτώ αναπαύσεως, in

Az olvasásnak ezt a szerepét Damaszkuszi Péter is megerősíti, aki kifejti, hogy „Istennek az isteni Szentírásban elrejtett szándéka Fiának kinyilatkoztatása által tárul fel”.⁸

Ez a patrisztikus hagyomány hangsúlyozza, hogy a Szentírás olvasása nem pusztán olvasás, hanem Krisztus jelenlétének élő megnyilvánulása, aki azért jön, hogy a hívők között lakjon, és megvilágosítsa elméjüket és szívüket. Dumitru Stăniloae szerint a patrisztikus felfogás, amely a Szentírást liturgikus összefüggésben értelmezi, a keleti lelki irodalom szilárd hagyományát képezi. A Szentírásnak

végtelen mélységgel és állandó érvényességgel kell rendelkeznie, amely minden időnek és minden személynek megfelel. A Szentírás ily módon való megértése azt jelenti, hogy kilépünk, túllépünk a betűn és azon az időbeli pillanaton. A liturgia szerkezetének kialakulásával a keleti egyházban a bibliai perikópák felolvasása rendezett módon épült be az istentiszteletbe, ami a liturgia különböző részei közötti egyensúlyt tükrözte. A levelekből vett olvasmány és az evangélium felolvasása az „igeliturgia”, az isteni liturgia első részének lényeges részévé vált, amelyben a közösség Isten szavát hallgatja és abból tanítást kap. Ezt a szerkezetet erősítette meg az egyházatyák hozzájárulása, akik imákat és szabályokat

Ασκητικά, Τύποις Αγγ. Καναριώτου και Ζανή Γρυπάρη, Αθήνα, 1871, 110–125 (120); Cuviosul ISAAC SIRUL, Cuvinte despre nevoință, 23 (*Filocalia* 10., EIBMBOR, București, 1981, 131). Az az elv, hogy a lelket az olvasmány segíti, ha imádkozik, és az imádság világítja meg az olvasmányt, a belső liturgia gondolatában valósul meg a szív oltárán. Vö. Cuvântul 8 al aceluiași Mar Isaac. Despre felul în care sfinții sunt puși deoparte și sfințiți prin sălășluirea Duhului Sfânt, in ISAAC SIRUL, Cuvinte pentru singuratici. Partea III, recent regăsită, ford. Ioan Ică jr., Deisis, Sibiu, 2005, 101–107.

8 Πέτρος ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, Ὅτι οὐκ ἐστὶ πολυλογία ἡ συχνοτέρα ὑπόμνησις τῆς θείας γραφῆς, in *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, εκδ. Βενετίας, 1782, 629–630 (630); Petru DAMASCHIN, Învățăture duhovnicești 1.38 (*Filocalia* 5., ford. Dumitru Stăniloae, EIBMO, București, 1976, 166–167). A magyar fordítások, ha más-ként nem jelöljük: Olimpiu Nicolae Benea, Zamfir Korinna.

fogalmaztak meg a hívek felkészülésére a szent szövegek felolvasása előtt.⁹

Új Teológus Szent Simeon hangsúlyozza az előkészítő imák fontosságát, amelyek a Szentlelket kérik, hogy világosítsa meg a hallgatók elméjét, hogy Isten sajátos módon tárja fel magát, hogy tudatosan lássuk „az isteni Szentírásban elrejtett isteni titkokat”.¹⁰ Ezek az imák azt a meggyőződést tükrözik, hogy az ige olvasása a liturgiában nem egyszerű olvasási aktus, hanem misztikus találkozás Krisztussal, amely megvilágosítja és átalakítja a hallgatók szívét.

9 A Nikaia előtti időszakban a Szentírás értelmezésének erőteljes eszkatológiai dimenziója volt – az isteni ígéretek jövőbeli beteljesedését hangsúlyozta, különösen a vasárnapi és húsvéti istentiszteleteken, amelyek a feltámadás előízét nyújtották. Nikaia után a liturgia és a bibliaértelmezés Krisztus és a vértanúk életének történelmi eseményeiről való megemlékezésre összpontosított, és az istentisztelet hagyomány- és üdvtörténet-központúvá vált. A megváltozott kontextusban a liturgia maga is a szentírás-magyarázat egyik formájává vált. A liturgia olyan jelentős történelmi események köré épül, mint Krisztus születése, a keresztre feszítés, a feltámadás vagy a vértanúkról való megemlékezés, és ezzel a Szentírás értelmezésének, magyarázatának és megtapasztalásának keretévé válik. A bibliaértelmezés így több lesz intellektuális vagy teológiai gyakorlatnál: beépül az egyház szentségi-megemlékező életébe. A negyedik század után az egyházi hagyomány és a patrisztikus kommentárok egyre fontosabbá válnak a Szentírás értelmezésében. A Szentírásnak a hagyomány és az üdvtörténet fényében történő értelmezése megerősítette a liturgikus ünneplés és a bibliai exegézis közötti kapcsolatot. Részletesen: Eugen J. PENTIUC, *Hearing the Scriptures. Liturgical Exegesis of the Old Testament in Byzantine Orthodox Hymnography*, New York, Oxford University Press, 2021, 1–34; vö. Gregory Dix, *The Shape of the Liturgy*, Dacre, London, 1949, 347–360.

10 ΣΥΜΕΩΝ Ο ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, Κατηχήσεις ΚΔ'. Περί γνώσεως κτλ., in *Έργα Άπαντα 3.*, Εκδοσις Ωφελιμου Βιβλίου, Αθίναί, 1973, 44–52 (46). SIMEON NOUL TEOLOG, Cateheze, 24 (Cateheze. *Scrieri II*, ford. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, 254–259 [256]). ÚJ TEOLÓGUS SZENT SIMEON, *Huszonöt fejezet az istenismeretről és a teológiáról*, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2000.

A bibliai olvasmányok szerkezete a keleti liturgiában

Isten ígétének felolvasása a keleti liturgiában nem egyszerű olvasás, hanem pontos és jól meghatározott struktúrát követ, amely minden liturgikus pillanathoz és az egyházi év liturgikus ciklusához igazodik. Ez a kérdés fontos ahhoz, hogy megértsük, hogy a Szentírás szervesen épül be az ortodox egyház liturgikus és lelki életébe. A bibliai olvasmányok felépítése tükrözi az ortodox istentiszteleteken uralkodó rendet és harmóniát; a perikópák kiválasztása a teológiai üzenetet hangsúlyozza és az egyes liturgikus időszakok központi tanítását közvetíti.

Az ortodox liturgiában a bibliai olvasmányok csoportjai az ószövetségi olvasmányok (különösen a vecsernye és a reggeli istentisztelet (utrenye) keretében), illetve az apostoli levelekből és az evangéliumokból vett olvasmányok, amelyek gyakran szerepelnek a szent liturgiában. Minden olvasmánynak sajátos jelentősége van, és hozzájárul a hívek épüléséhez, mind teológiai tartalmával, mind pedig a liturgiában elfoglalt helyével.

Az ige liturgiája

Az ige liturgiája az isteni liturgia első része, amely magában foglalja az Isten ígéje felolvasásával és hirdetésével kapcsolatos valamennyi mozzanatot, valamint az ezt kísérő imákat, énekeket és prédikációkat.¹¹ Az ortodox egyházban az ige liturgiája általában a következő részekből áll:

Nyitó énekek (Antifónák) – ezek az énekelt imák előkészítik a hívek szívét az ige befogadására. Ebben a részben zsoltárokat és Istent dicsőítő énekeket énekelnek.

Az apostoli levél felolvasása – hagyományosan egy lektor vagy diakónus végzi. A perikópát a páli vagy a katolikus levelek közül választják ki, a liturgikus időtől és naptól függően. Az apostoli levél

¹¹ Az igeliturgia mozzanatairól és a liturgikus cselekmények patrisztikus értelmezéséről: Jean-Claude LARCHET, *La vie liturgique*, Cerf, Paris, 2016, románul *Viața liturgică*, ford. Felicia Dumas, Doxologia, Iași, 2017, 322–375.

felolvasását a prokimen [zsoltárvers] éneklése előzi meg, amely bevezeti a perikópát, és felkészíti a hallgatókat az ige üzenetének befogadására.

Alleluja – az apostoli levél felolvasása után háromszor hangzik el az „Alleluja” („Dicsérjétek az Urat”), és az énekesek meghatározott verseket recitálnak. Ez az evangélium iránti tisztelet megnyilvánulása és az isteni áldás kérése felolvasása előtt.

A szent evangéliumok felolvasása – az ige liturgiájának központi mozzanata az evangélium felolvasása. A diakónus vagy a pap az evangéliumos könyvet felemelve jön ki az oltártól, jelképesen behozva Isten igéjét a liturgikus közösségbe. Az evangéliumi szakaszt ünnepélyesen felolvassák; a hívek válasza: „Dicsőség neked, Uram, dicsőség neked”. Ez a rész azt hangsúlyozza, hogy az evangélium Krisztus élő igéje, aki eljön lakást venni azok szívében, akik hittel hallgatják.

Homília – az evangélium felolvasása után a pap homíliája, prédikációja következik, amelyben a bibliai tanításokat magyarázza és alkalmazza a hívek mindennapi életére. A homília az igeliturgia szerves része, a szentírási olvasmány meghosszabbítása és az isteni üzenet elmélyítésének pillanata.

Damaszkuszi Péter kiemeli, hogy a Szentírás olvasása emlékezteti azokat, akiknek van tapasztalatuk az Istennel való közösségről, és tanítja azokat, akiknek nincs ilyen tapasztalatuk. Az isteni Szentírás lelki olvasása segíti a lelket az üdvösség felé vezető haladásának foka szerint. Ha még cselekvő, vagyis a parancsolatok megtartásánál tart, olvassa az atyák életét és szavait, ha pedig a kegyelem fel-emelte már az isteni ismeretre, olvassa az összes isteni Írásokat.¹² A prédikációnak e szerepe alapvető, mert hozzájárul ahhoz, hogy Isten igéje ne csak passzív üzenet maradjon, hanem tevékeny és cselekvő legyen minden hívő életében.

12 ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, Περί διακρίσεως, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 606–608 (607); *The Philokalia* 3. (szerk., ford. G. E. H. PALMER, Philip SHERRARD, Kallistos WARE), Faber&Faber, London – Boston, 1984, 154–155; PETRU DAMASCHIN, Învățăture duhovnicești 1,24 (*Filocalia* 5., 125–126).

Az olvasmányok rendje

A bibliai olvasmányok rendje a keleti liturgiában jól meghatározott liturgikus naptárt követ, amely tükrözi az egyház ünnepeit és liturgikus időszakait. Ezek az olvasmányok úgy vannak felépítve, hogy kiemelik Krisztus és a szentek életének központi eseményeit, és így a hívek teljes képet kapnak az isteni üdvösségtervről. Minden liturgikus naphoz külön olvasmányok tartoznak, amelyek úgy vannak elrendezve, hogy biztosítsák a folytonosságot és a bibliai üzenet tematikus megértését.

Az ószövetségi olvasmányokat általában vecsernye és a reggeli istentisztelet (utrenye) keretében olvassák fel, de a szent liturgián belül bizonyos különleges miséken is jelen vannak (például nagycsütörtökön, húsvétkor vagy karácsonykor). Ezek az olvasmányok arra szolgálnak, hogy a híveket felkészítsék az ószövetségi próféciaák beteljesedésére Krisztus személyében.

Az apostoli olvasmányok (levelek) szinte minden liturgiában szerepelnek, és úgy vannak megállapítva, hogy tükrözzék az apostolok tanításait és a keresztyén közösségekhez intézett buzdításait. Nagyböjtben például az apostoli perikópák a bűnbánatra és a lélek megtisztítására buzdítanak.

Az evangéliumi perikópák – az evangéliumi olvasmányok felépítése megfelel az egyház főbb liturgikus ciklusainak, a triódionnak (húsvét előtti időnek), a pendikosztárionnak (húsvétól pünkösdig) és az oktoichosznak (a liturgikus év többi része). Minden vasárnapnak és ünnepnapnak sajátos perikópája van, amely bemutatja Krisztus tanítását, üdvözítő tetteit, és felszólít az életszentségre.

Az olvasmányok rögzített sorrendje biztosítja a liturgikus folytonosságot és koherenciát, és lehetővé teszi, hogy a közösség minden liturgikus évben végigjárja az üdvösség történetét. Ahogyan Líbiai Thalassios is kifejti, azt, aki az igazság szerint, jámboran és vágyakozva keresi, Isten ígéje elvezeti Isten ismeretére.¹³

13 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ Ο ΛΙΒΥΟΣ, Περί αγάπης και εγκρατείας και της κατά νουν πολιτείας, Προς τον πρεσβύτερο Παύλο. Δεύτερη Εκατοντάδα, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 465–468 (462); St THALASSIOS THE LIBYAN, On Love, Self-control and Life in Accordance with the Intellect, in *The Philokalia 2.*, (szerk., ford. G. E. H.

A különleges ószövetségi olvasmányokra (*parimiák*) főként a vesperásokon és a nagy ünnepeken (karácsony, vízkereszt, nagyhét) kerül sor. A *parimiák* fontos szerepet játszanak abban, hogy a hívekkel megismertessék az ünnep jelentőségét, összekapcsolva az ószövetségi eseményeket azok újszövetségi beteljesedésével.

A bibliai olvasmányokat mindig liturgikus gesztusok kísérik, amelyek e pillanatok fontosságát hangsúlyozzák. Például az evangélium előtt a pap vagy a diakónus így imádkozik: „Ragyogtasd fel szívünkben, embereket szerető Uralkodónk, a te Istenséged ismeretének tiszta világosságát, és nyisd meg értelmünk szemét a te evangéliumi tanításaid megértésére...”¹⁴ Ez a gesztus azt mutatja, hogy az ige olvasása nem csupán intellektuális aktus, hanem a megvilágosodás és a lélek átalakulásának pillanata.

Összefoglalva, a bibliai olvasmányok felépítése a keleti liturgiában a liturgia különböző részei közötti egyensúlyt tükrözi, és kiemeli Isten ígéjének fontosságát a hívek életében. Minden egyes olvasmány, ima és liturgikus gesztus hozzájárul egy olyan lelki közeg megteremtéséhez, amelyben Isten ígéjét a liturgikus közösség közepette élő valóságként hirdetik, hallgatják és élik meg. A Szentírás

PALMER, Philip SHERRARD, Kallistos WARE, TALASIE LIBIANUL), Faber&Faber, London – Boston, 307–332 (314), Despre dragoste, înfrânare și petrece-re ce a după minte 2.28 (*Filocalia* 4., Humanitas, București, 2004, 17).

- 14 *Liturghier*, EIBMBOR, București, 2012, 147–148. Az egész ima nemcsak a híveknek szól, hanem a papnak és a diakónusnak is, mert – mondja Dumitru Stăniloae – a klerikusoknak nem az Istenről szóló dogmák elméleti ismerete a fontos, hanem „Isten világosságának ismerete, aki maga válik világossággá a papban és a hívekben” (Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în liturgia ortodoxă*, EIBMBOR, București, 2004, 321–322). Az ima eredeti változata: “Ελλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς, καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν ὀφθαλμοὺς διάνοιζον εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἐνθεος ἡμῖν καὶ τὸν τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας πάσας καταπατήσαντες πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν σὴν καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες. Σὺ γὰρ εἶ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν (Panagiotes TREMPERLAS, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθῆναις Κώδικας*, NP, Athén, 1935, 53–54)

olvasása így válik a világosság forrásává, lelki táplálékká és minden hívő lelki életének útmutatójává.¹⁵

Isten ígéje olvasásának teológiai szerepe

Isten ígétének olvasása a keleti liturgiában mély teológiai jelentéssel bír, mivel nemcsak liturgikus, hanem szentségi aktusnak is tekinthető, amelyen keresztül Isten kinyilatkoztatja magát és közli magát a hívőkkel. A Szentírás olvasásának ez a teológiai perspektívája azon az ortodox felfogáson alapul, amely szerint Isten ígéje az isteni kinyilatkoztatás eszköze és Krisztus élő jelenlétének megnyilvánulása az egyházban. Az ige olvasásának teológiai szerepe többszintű: a kinyilatkoztatás eszköze, az eucharisztikus kegyelem befogadására való felkészülés módja és az Istennel való lelki közösség egyik formája. Az igeolvasás néptikus (misztikus) aspektusa lényeges szerepet játszik ebben a dinamikában, mert meghívja a híveket a Krisztussal való belső találkozásra és a lélek mélyreható átalakulására az imádság és a szent szöveg feletti elmélkedés által.

15 Stefanos ALEXOPOULOS a Szentírás és a bizánci liturgia közötti mély kapcsolatot vizsgálja. A liturgia az ortodox egyház szíve és élete, amelyben a Szentírás központi szerepet játszik, jelen van mind a szent szövegek közvetlen olvasásában, mind a közvetett utalásokban, a himnuszokban és imákban. A liturgia a Szentírás hirdetésének és értelmezésének természetes helye, amely a hívek számára alapvető hermeneutikai keretet biztosít. Emellett a bizánci liturgiához kapcsolódó himnográfia a szentírási olvasmányok teológiai kommentárjaként, az üdvtörténeti események liturgikus értelmezését nyújtja. A Biblia és a liturgia elválaszthatatlanul összekapcsolódik a bizánci ortodox hagyományban. A liturgia nemcsak a Szentírás olvasásához ad keretet, hanem annak megértéséhez és alkalmazásához is, így a Szentírás megélhetővé válik a hívők közösségének mindennapi életében. The Use of the Bible in Byzantine Liturgical Texts and Services, in PENTIUC, *The Oxford Handbook of the Bible in Orthodox Christianity*, 243–260.

Isten igéje mint a kinyilatkoztatás eszköze

Az ortodox teológiában Isten igéje nem csupán egy szent szöveg, hanem olyan eszköz, amely által Isten kinyilatkoztatja és megismerteti magát a hívőkkel. Az ige felolvasása a liturgiában Krisztus valóságos jelenlétének megnyilvánulása a közösségben, amely világosságot és kegyelmet hoz azoknak, akik hittel hallgatják. Hitvalló Maximosz az igének ezt a szerepét hangsúlyozza azzal, hogy a megújulás idejére, Isten országa középpontjára emlékeztet: „...a Szentírás szokása, hogy megváltoztassa az időket és felcserélje azokat. [...] Ez világos azok számára, akik ismerik.”¹⁶ Ez a teológiai perspektíva tükrözi a Szentírás ortodox felfogását, amely értelmében az nem csupán írott szöveg, hanem élő párbeszéd Isten és népe között.

Az ige felolvasása a liturgiában Isten akaratának hirdetése, a Krisztussal való közvetlen találkozás alkalma. Damaszkuszi Péter a Krisztus iránti olthatatlan vágyakozással hozza összefüggésbe az eucharisztia kapcsán. A hívőnek, aki a Szentírás, különösen az evangéliumok kinyilatkoztatását befogadja, „nem szűnik vágyakozása és nem apadnak el többé féktelenül fakadó könnyei”.¹⁷ Így a Szentírás olvasásakor a hívők nem csupán ismeretek befogadására kapnak meghívást, hanem arra, hogy személyes kapcsolatba lépjenek Krisztussal, Isten örök igéjével, aki megvilágosítja és az üdvösségre vezet a lelkeket.

Ilyen értelemben az ige olvasása az Istennel való találkozás pillanata, olyan esemény, amelyben maga Isten jön el, hogy találkozzon népével. A szövetség feltételeit felidézve Thalassius így ír: „...kutasd a Szentírást, és rátalálsz Isten parancsaira; tedd meg, amit mond, és megszabadulsz a szenvedélyektől”.¹⁸ Az ige olvasása így az isteni

16 ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφόρων ἀπόρων τῆς ἁγίας Γραφῆς, q. 7, PG 90, 284; MAXIM MĂRTURISITORUL, Răspunsuri către Talasie 7 (*Filocalia* 3., ford. Dumitru Stăniloae, Humanitas, București, 2004, 54).

17 ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, Περί της β', γ', δ' θεωρίας, *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 588; *Philokalia* 3. (PALMER et al.), 123; PETRU DAMASCHINUL, Învățătură duhovnicească (*Filocalia* 5., 89).

18 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ, Εκατοντάδα Κεφαλαίων περι αγάπης, 471 (Ερευνήσε τις Γραφές και θα βρεις τις εντολές· κάνε ότι λένε, και θ' απαλλαγείς από τα πάθη). Vö. Talasie Libianul, Despre dragoste, 4,54 (*Filocalia*, 4., 32).

tanításban való részesedés lehetőségévé és a kegyelem forrásává válik azok számára, akik nyitott szívvel hallgatják.

A Szentírás olvasása által a hívők személyesen és közösségileg részesülnek az isteni kinyilatkoztatásban. A kinyilatkoztatás felszólít, hogy hitelesen éljünk és teljesítsük Isten akaratát. Sínai Szent Hészükhiosz hangsúlyozza, mennyire fontos a gyakorlatban engedelmeskedni a Szentírás szavának, az isteni terv feltárása eszközének: „...a Szentírás által elmondottak nem csak azért hangzottak el, hogy megértsük őket, hanem hogy megtegyük őket”.¹⁹ Ebben az értelemben a Szentírás olvasása a lélek megszentelésének és az elme megvilágosításának aktusa, amelyen keresztül Isten kinyilatkoztatja magát és a hívőket az üdvösség útján vezeti.

Isten ígéje mint felkészítés az eucharisztikus kegyelemre

Isten ígéjének olvasása a liturgiában nem csupán egy szöveg passzív olvasása, hanem aktív előkészület az eucharisztikus kegyelemben való teljes részesülésre. Az ortodox liturgia két fő részből áll: az igeliturgiából és az eucharisztikus liturgiából. Az igeliturgia célja, hogy az isteni ige hirdetése által felkészítse a híveket Krisztus testének és vérének vételére.

Nikétász Sztéthatosz megjegyzi, hogy a Szentírás igazságait annyiban értjük meg, amennyiben elsajátítjuk őket: „Másként olvassák a Szentírást azok, akik kezdők a jámbor életben, másként azok, akik az út közepénél tartanak, és másként azok, akik a célig futottak.”²⁰ A Szentírás olvasása tehát a lélek felkészítése a Krisztussal való valódi találkozásra az eucharishtiában. Ez a felkészülés abban áll,

19 ΗΣΥΧΙΟΣ Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ, Λόγος προς Θεόδουλον ψυχοφελής και σωτήριος περί νήψεως και αρετής εν κεφαλαίοις διαιρημένος διακοσίοις τρεις, *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 127-152 (134); ISIHIE Sinaitul, Cuvânt despre trezvie și virtute 1,60 (*Filocalia* 4., 55).

20 ΝΙΚΗΤΑΣ Ο ΣΤΗΘΑΤΟΣ, Εκατοντάς β', φυσικών κεφαλαίων, περί της του νοός καθάρσεως, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 805-828 (824-825); Nichita STITHATUL, Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință 2,90 (*Filocalia* 6., ford. Dumitru Stăniloae, Humanitas, București, 2004, 258).

hogy Isten ígéje megvilágosítja az elmét és megtisztítja a szívet, ami megnyitja a lelkeket az eucharisztikus kegyelem befogadására.

Az evangélium felolvasását megelőző imák tükrözik a Szentírásnak ezt a teológiai értelmezését mint az eucharishtiára való felkészülést. A pap például így imádkozik: „Ragyogtasd fel szívünkben, embereket szerető Uralkodónk, a Te istenséged ismeretének tiszta világosságát...”.²¹ Ez az ima kifejezi azt a vágyat, hogy tiszta szívvel és megvilágosodott elmével fogadjuk az ígét, hogy a Krisztussal való találkozás az eucharishtiában igazi lelki közösség legyen.

Az ortodox hagyományban az ige felolvasása és az eucharisztikus kommunió elválaszthatatlan egymástól, mert mindkettő által Krisztus önmagát adja a híveknek. Hitvalló Maximosz szerint azoknak, akik tiszta szívvel hallgatják a Szentírás tanácsait, fel kell ismerniük, hogy amint Isten, úgy az ő szava is határtalan, mert határtalan természetéből ered.²² Így a liturgiában olvasott ige a kegyelem forrása, amely előkészíti a híveket a Krisztussal való valódi találkozásra a szentségekben.

Az Isten ígéje olvasásának néptikus aspektusa

Az ortodox hagyományban Isten ígéjének olvasását nemcsak a bibliai szöveg hirdetésének tekintik, hanem néptikus (misztikus) élménynek is, amely által a hívő lelke megnyílik az isteni fény befogadására és a Krisztussal való személyes közösségre. Az igeolvasás néptikus aspektusa az imádságot, az elmélkedést és a szemlélődést hangsúlyozza, az olvasás aktusát a hívő szívében Istennel való mély találkozás módjává alakítva.²³ Ezt a misztikus értelmezést képviselik az

21 *Liturghier*, 147–148. Miközben a pap ezt az imát mondja, a diakónus megfüstöli az oltárt és a híveket. Az evangélium felolvasását megelőző szertartás célja, hogy a híveket felkészítse Krisztus befogadására, hogy gondolataikat imádságban hozzá emeljék. A részleteiről: Dumitru STĂNILĂ, *Spiritualitate și comuniune în liturgia ortodoxă*, 321.

22 MAXIMUS, *Quaestiones ad Thalassium de Scriptura sacra*, PG 90, 465B (az egész érvelés 465A–476B); Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie* 50 (*Filocalia* 3., 193–199).

23 Theodore G. STYLIANOPOULOS a történetkritikai módszer alkalmazása és a patrisztikus tanításhoz való hűség közötti feszültséget vizsgálja.

egyházatyák, akik hangsúlyozzák, hogy szívünket meg kell tisztítanunk és elménket el kell csendesítenünk, hogy Isten ígétét mint a bensőnket átalakító fényt fogadhassuk be.

Új Teológus Szent Simeon magyarázza a szentírásolvasás néptikus aspektusát, de a korlátokat is hangsúlyozza: „Sokan olvassák a Szentírást, de csak néhányan, akik olvassák, hallják is (lelki érzékel). Azok közül, akik olvassák, kevesen tudják helyesen megismerni az olvasottak erejét és értelmét.”²⁴ A Szentírást olvasása nem csupán intellektuális feladat, hanem mély lelki tapasztalat, amelyben az ige megelevenedik és a hívő szívében munkálkodik. Az ige olvasását kísérő ima Isten jelenlétének szemlélésévé, valamint az elme és a szív megtisztításának módjává válik.

Az ige olvasásának néptikus vonatkozása olyan aszketikus gyakorlatot is feltételez, amely során a hívő felkészül az isteni szó befogadására. Ezt mondja Evagriosz is: „...ha jó teológus vagy (ha Isten szemlélésével foglalatoskodsz), akkor imádkozz igazán; és ha igazán imádkozol, akkor teológus vagy”.²⁵ Ez az aszketikus gyakorlat magában foglalja a szüntelen imádságot, az elme elcsendesedését (*hészükchia*) és a teljes nyitottságot a kegyelem munkája iránt a személyes életben. A hívő nem elégszik meg csupán a Szentírást szó szerinti megértésével, hanem arra törekszik, hogy megtapasztalja Isten élő jelenlétét a szívében.

Hangsúlyozza, hogy az ortodox hermeneutikának olyan értelmezési keretet kell biztosítania, amely egyszerre teszi lehetővé a szöveg szigorú tudományos megértését és az olvasó lelki gazdagodását. A patrisztikus hagyomány alapvető szerepét hangsúlyozza egy koherens ortodox hermeneutika kialakításában, amely a bibliai szöveg és az egyház élete közötti folytonosságot hangsúlyozza. Toward an Orthodox Hermeneutic, in Eugen J. PENTIUC (szerk.), *The Oxford Handbook of the Bible in Orthodox Christianity*, 303–321.

24 ΣΥΜΕΩΝ Ο ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, Κεφάλαια πρακτικά, και θεολογικά εκατόν πενήκοντα πέντε, 60, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 755–782 (763–764); Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, Cele 225 de capete teologice și practice, 122 (*Filocalia* 6., 52).

25 ΕΥΑΓΓΡΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ, Τα περί προσευχής εκατόν πενήκοντα και τρία κεφάλαια, 61, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 156–165 (159); EVAGRIE MONAHUL, Cuvânt despre rugăciune 60 (*Filocalia* 1., ford. Dumitru Stăniloae, Humanitas, București, 2004, 82).

Damaszkuszi Péter hangsúlyozza, hogy az isteni Szentírás szemlélése a bánkódóknak bátorításként adatik, mert a belső szomorúság alázatot szül, az alázatból a megkülönböztetés ajándéka, abból pedig a belátás és a kegyelem szerinti látás.²⁶ Így a Szentírás olvasása az istenivé válás egyik módja lesz, amelyben a hívő nem pusztán a szöveg hallása által kerül közelebb Istenhez, hanem azáltal, hogy közvetlenül megtapasztalja az ő teremtetlen fényét. Az ige olvasása csendben és imádságban olyan ismeretet ad, amely meghaladja az értelmet, amely a szív mélyén él, és az ember teljes átalakulásához vezet.

Az ige olvasásának néptikus aspektusa tehát azt hangsúlyozza, hogy a Szentírás nem pusztán tanulmányozható szöveg, hanem élő valóság, amely a hívő szívében az ima és az elmélkedés által tárul fel. Ebben az összefüggésben ma is igaz Hitvalló Maximosz intése azokhoz, akik az igét hirdetik: „...sokan beszélünk, de kevesen vagyunk, akik azt meg is tesszük. Azonban senki sem torzíthatja el Isten szavát a saját gondatlansága miatt, hanem fel kell ismernie saját tehetetlenségét anélkül, hogy elrejtene az isteni igazságot, nehogy bűnös legyen a parancsolatok megszegésében és az ige elferdítésében”.²⁷ Damaszkuszi Péter a Szentíráson feletti elmélkedést a szenvedélyek legyőzésével elért lelki nyugalommal kapcsolja össze (Kol 3,5). Az elme megvilágosodása az erkölcsi cselekvéstől függ. Csak a kegyelem által felszabadított elme juthat el a Szentírás szemléléséhez, az erényes élet és mély lelki tapasztalat után. Az igazi tudás Krisztus kegyelme által tárul fel, lehetővé téve az elmének, hogy felemelkedjen a Szentírás mély értelméhez.²⁸ Ez a néptikus életre

26 ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, Πώς έρχεται ο άνθρωπος εις αίσθησιν, ίνα γινώσκη το συμφέρον, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 687–695 (691); *Philokalia* 3. (PALMER et al.), 275; PETRU DAMASCHIN, Învățăture duhovnicești 2,24 (*Filocalia* 5., 267–268).

27 MAXIMUS, Quaestiones ad Thalassium, PG 90, 284A; MAXIM MĂRTURIȘTORUL, Cele 400 de capete despre dragoste 4, 85 (*Filocalia* 2., ford. Dumitru Stăniloae, Humanitas, București, ³1999, Apologeticum, 2005, 155).

28 ΠΕΤΡΟΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ, Περί γνώσεως των αισθητών. Περί των θείων γραφών ότι ουκ έχουσι διαφωνίαν, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 670–671; *Philokalia* 3. (PALMER et al.), 247–249; PETRU DAMASCHIN, Învățăture duhovnicești 2,12 (*Filocalia* 5., 234–237).

jellemző lelki látásmód az olvasás aktusát Krisztussal való személyes találkozássá változtatja, aki megvilágosítja és megszenteli a lelket.

Ezért Isten igéje olvasásának néptikus aspektusa kiegészíti a Szentírás ortodox liturgiában betöltött szerepének teológiai értelmezését, meghíva a híveket, hogy személyesen és mélyen megta-
pasztalják a Krisztussal való közösséget az ő igéjén keresztül. Ily módon a Szentírás olvasása nem csupán egy liturgikus cselekmény, hanem a megistenülés módjává válik, az Istennel való élő találkozássá, amely átalakítja, megvilágosítja és megszenteli a hívő egész lényét.

Isten igéje felolvasásának nevelő szerepe

Isten igéjének olvasása a keleti liturgiában nemcsak szentségi és lelki, hanem nevelő és katekétikai szerepet is betölt. Az ortodox egyház hiszi, hogy a szentmisében hirdetett szentírási tanítást a híveknek teljes mértékben meg kell érteniük és alkalmazniuk kell mindennapi életükben. A bibliai szövegek olvasása így a katekézis és a lelki képzés lehetőségévé válik, útmutatást, világosságot és bölcsességet kínálva azoknak, akik hallgatják. Ezt a nevelési szempontot egészíti ki a bibliai olvasmányokat követő prédikáció vagy homília, amely során a pap értelmezi és magyarázza a felolvasott szövegeket, a híveket segítve abban, hogy megértsék a Szentírás mélyebb értelmét és alkalmazzák azt életükben.

A hívők katekizálása a bibliaolvasáson keresztül

A keleti liturgia nemcsak misztikus és liturgikus élmény, hanem a hívek számára a tanulás és a lelki képzés lehetősége is. Minden istentiszteleten a bibliai szövegek olvasása lehetőséget nyújt a katekézisére, azaz a keresztény tanítás szisztematikus és közérthető módon történő átadására. A bibliai olvasmányokon keresztül történő katekézis az apostoli hagyományban gyökerezik, amikor a Szentírás

felolvasását magyarázatok kísérték, amelyek segítették a híveket az isteni üzenet jobb megértésében.²⁹

Filemon sivatagi atya hangsúlyozza, hogy a katekézis a bibliai olvasmányok által az imádság állapotában érheti el tökéletességet: „...a szüntelen imádság és az isteni Szentírás tanulmányozása által a lélek értő szemei megnyílnak és meglátják a mennyei hatalmak Királyát, és nagy öröm és erőteljesen égő vágyakozás születik a lélekben”.³⁰ Így a keleti liturgiában Isten igéjének felolvasása arra szolgál, hogy a lelkeket felkészítse az isteni tanítás befogadására, hogy a híveket megismertesse a szent szövegek mélyebb jelentésével.

A bibliai olvasmányokon keresztül történő katekézisnek lelkipásztori szerepe is van, konkrét válaszokat és útmutatást kínálva a hívek lelki életéhez. A liturgikus olvasmányokban a bibliai szövegek kiválasztása Krisztus életének központi eseményeit tükrözi és felidézi az egyház alapvető tanításait – a felebaráti szeretetet, a bűnbánatot, az imádságot, az irgalmasságot és a megbocsátást. Nagyböjt idején például az evangéliumi perikópák bűnbánatra hívnak és az élet megjavítását hangsúlyozzák, míg a pendikosztáron alatt (húsvétól pünkösdig) felolvasott szövegek a feltámadás örömét és az örök élet ajándékát emelik ki.

Az igeolvasás kateketikai szerepét a liturgikus naptár szerkezete is támogatja, amely az év minden ünnepére és vasárnapjára külön olvasmányokat kínál, sajátos kateketikai tárgygyal. A liturgikus naptár segíti a híveket abban, hogy végigjárják az üdvösség egész történetét, és hogy formálódjanak a hitben és a lelki életben. Szír

29 Harry PAPPAS a Szentírás lelkipásztori használatát vizsgálja az ortodox egyházban. A biblia fontosságát hangsúlyozza az ortodox közösségek lelkipásztori és lelki életében, különös tekintettel a prédikációkra, a lelki vezetésre és a felebaráti szeretet gyakorlására. Részletesen ismerteti a szövegeket olvasását és magyarázatát liturgikus környezetben, és a hívek lelki képzésére is kitér. A Szentírás döntő szerepet játszik a gyónás és a lelki tanácsadás folyamatában, vigaszt és útmutatást nyújtva. (Pastoral Use of the Bible in the Orthodox Church, in PENTIUC, *The Oxford Handbook of the Bible in Orthodox Christianity*, 445–462.)

30 Αββᾶς Φιλήμων, Λόγος πᾶνυ ωφέλιμος, *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, 485–495 (486); Avva Filimon, Cuvânt foarte folositor (*Filocalia* 4., 150); *Philokalia* 2. (PALMER et al.), 346.

Szent Izsák is felismeri a bibliai olvasmányok katekétikai szerepét: „...a lélek világossága a Szentíráson való szüntelen elmélkedés, mert hasznos emlékeket nyom a lélekbe, amelyek segítenek védekezni a szenvedélyektől és ápolják az Isten iránti vágyat, így támogatva az imádság tisztaságát”.³¹

A bibliai olvasmányokon keresztül történő katekézis az olvasmányokat megelőző és követő énekeken (prokimen, alleluja és tropár) keresztül is megvalósul, amelyek az olvasott perikópák összefoglalásait és költői értelmezését tartalmazzák. Ily módon az egész közösséget arra hívják, hogy aktívan vegyen részt az ige befogadásában és megértésében, együtt énekelve és imádkozva, egyfajta közösségi és cselekvő katekézis formájában.

A homília: az ige értelmezése és gyakorlati alkalmazása

A homíliában (prédikációban) a pap értelmezi a liturgia során felolvasott bibliai szövegeket, és azokat a közösség aktuális kontextusára alkalmazza. A homília a bibliai olvasmány kiterjesztésének és a katekézis lényeges pillanatának tekinthető, amely a hívekkel megérteti Isten ígét és közel hozza konkrét élethelyzetükhöz. Damaszkuszi Péter hangsúlyozza a homíliák befogadásának fontosságát; aki megkapta a Szentírás feletti elmélkedés ajándékát, az felfedezi a Szentírásban elrejtett összes áldást. Ugyanakkor a Szentírás mélysége tárul fel azok előtt, akik szüntelen imádságnak szentelték magukat, és gondolataikat állandóan Isten felé fordították. Azonban az isteni kinyilatkoztatás mindig az egyszerűség és az alázat révén tárul fel, nem a nagy erőfeszítések vagy haszontalan bölcsesség révén.³²

31 Ισαακ Σύρου, Λόγος ΑΓ΄: Περί του τρόπου της ευχής, in *Ασκητικά*, 172–177 (172–173); On Prayer 53, Isaac of Nineveh, *Mystic Treatises*, ford. Arent Jan Wensinck, *Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, Amsterdam, 1923, 254–262 (254); Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre nevoință*, 33 (*Filocalia* 10., 181).

32 Πέτρος ο Δαμασκηνός, Περί διακρίσεως, *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 607; *Philokalia* 3. (PALMER et al.), 154–155; PETRU Damaschin, *Învățătură duhovnicească* 1,24 (*Filocalia* 5., 125).

A homília az igeliturgia szerves részét képezi, és a szentmisén belül számos alapvető funkciót tölt be:

A bibliai szövegek magyarázata. A pap feladata, hogy elmagyarázza a felolvasott szövegek teológiai és lelki jelentését, feltárva a bibliai szavak rejtett értelmét és titkait. A homília kulcsot ad a Szentírás értelmezéséhez, és összekapcsolja a bibliai üzenetet a mindennapi élet valóságával. Nagyböjt idején például a prédikációk a bűnbánatra és a megtérésre összpontosítanak, arra bátorítva a híveket, hogy életüket Krisztus tanítása szerint alakítsák.

A tanulás alkalmazása a mindennapi életben. A homília nem csupán a bibliai szövegek elméleti kifejtése, hanem a híveket felszólítja arra, hogy az isteni tanítást személyes életükben alkalmazzák. A homílián keresztül az igehirdető a mai problémák és kihívások összefüggésébe helyezi Isten szavát, útmutatást és lelki megoldásokat kínálva a keresztény élethez. XVI. Benedek pápa szerint

[a] nép és a Könyv között kölcsönös, létfontosságú összetartozás van: a Biblia élő könyv marad, amelynek alanya az azt olvasó nép; a nép nem létezik a Könyv nélkül, mert benne találja meg léte alapját, hivatását, identitását. A nép és a Szentírás közötti kölcsönös összetartozást ünnepli minden liturgikus összejövétel, amely a Szentléleknek köszönhetően Krisztust hallgatja, mert ő szól, valahányszor a Szentírást olvassák az egyházban, és elfogadják a szövetséget, amelyet Isten megújít népével. A Szentírás és a liturgia közös célja, hogy a népet az Úrral való párbeszédre és az Úr akarata iránti engedelmességre vezesse. Az Isten szájából származó ige, amelyről a Szentírás tesz tanúságot, imádságos, megélt, szeretetből fakadó válasz formájában tér vissza hozzá (Iz 55,10).³³

Lelkipásztori útmutatás. A homílián keresztül a pap a közösség lelkipásztoraként a híveket a hit megélésében és a kísértések elleni

33 XVI. BENEDEK, *Homilia In Conclusionem Coetus XII Generalis Ordinarii Synodi Episcoporum*, AAS 100.11 (2008) 777-781 (781, ford. ZK), vö. BENEDICT al XVI-lea, *Lecturi spirituale ale Sfintei Scripturi*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2024, 23.

küzdelemben vezeti. A prédikáció a vigasztalás, a bátorítás és az útmutatás alkalma lesz a nehézségekkel és megpróbáltatásokkal szembenézők számára. Hitvalló Szent Maximosz hangsúlyozza a homíliának ezt a lelkipásztori szerepét: „a Szentírással való szüntelen foglalkozás a lelket az istenfélelemre vezeti, az istenfélelem pedig az éberséget hozza. A lélek ekkor meglátja a démonokat, akik gondolataiban harcolnak ellene, és elkezd védekezni.”³⁴

A közösség spirituális átformálása. A homíliának megvan az ereje, hogy lelkipileg átalakítsa a közösséget a tanítás, a bűnbánatra és a szeretetre való felhívás által. Az ihletett és őszinte homília megérintheti a hívek szívét, és életük megváltozásához vezethet. Ezért mondja Damaszkuszi Péter: „Aki jártas a Szentírás spirituális értelmezésében, megérti, tudja, hogy a legegyszerűbb szakasz is olyan jelentőséggel bír, mint a legbonyolultabb szakasz, és hogy mindkettő az ember üdvösségére irányul. Mégis, aki a megkülönböztetés képessége nélkül próbál behatolni, az gyakran értetlenül áll, mert nem tudja, hogy a világi tanulás is nagy segítség, ha a Lélek magasabb bölcsességének eszközeként szolgál.”³⁵

A homília tehát a pap és a közösség, Isten ígéje és a hívek lelke közötti párbeszéd kiváltságos pillanata. Kiegészíti a bibliai olvasmányokat, és hozzáférhetővé, alkalmazhatóvá és átformálóvá teszi azokat. Ahogy Remete Szent Márk kifejti, „mindabból, amit az isteni Szentírás a tisztaságról mond nekünk, azt szabad embereknek mondja, arra buzdítva bennünket, hogy ne maradjunk meg e gondolatokban [a szenvedélyekben], hanem szeressük a szabadságot, hogy képesek legyünk választani a jó és rossz között”.³⁶ A homília így az ortodox egyház liturgikus életének egyik alapvető pedagógiai és lelkipásztori eszközzé válik, amely a hívek lelki képzését és folyamatos katekézist szolgálja.

34 MAXIMUS ABBAS, *Liber asceticus*, PG 90, 911-958 (925B); Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, Cuvânt ascetic 18 (*Filocalia* 2., 42).

35 Πέτρος ο Δαμασκηνός, Περὶ τῶν θεῶν γραφῶν ὅτι οὐκ ἔχουσι διαφωνίαν, *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, 684-687 (686). Petru Damaschin, Învățăturii duhovnicești 2,23 (*Filocalia* 5., 258); *Philokalia* 3. (PALMER et al.), 267-268.

36 MARCI EREMITAE, *De Baptismo*, PG 65, 986A-1027C (989A); MARCU ASCETUL, Răspuns aceloră care se îndoiesc despre dumnezeiescul botez (*Filocalia* 1., 260).

Összefoglalva, a keleti liturgiában Isten igéjének felolvasása és a homília nem csupán a bibliai szöveg passzív hallgatásának pillanatai, hanem alapvető szerepet játszanak a hívek katekézisében, a lelki formálásban, az isteni tanítások megértésének elmélyítésében. Ezeken keresztül a hívek arra kapnak meghívást, hogy nyissák meg szívüket, hogy befogadják Isten igéjét mint az egész keresztény életet irányító, átalakító és megszentelő világosságot.

Isten igéjének olvasása mint liturgikus aktus

Az ortodox liturgiában az evangélium hirdetését teofániának, Isten megmutatkozásának tekintik. Az evangélium felolvasását liturgikus énekek és gesztusok (például az evangéliumos könyvvel osztott áldás) kísérik, amelyek az evangélium fontosságát hangsúlyozzák a Krisztussal való közösségben. Az evangélium olvasásához kapcsolódó liturgikus párbeszéd, amint Nikétász Sztéthatosz rámutat, megértésének mély spirituális jelentőségét emeli ki.³⁷

Az ortodox liturgiában a diakónusnak és a papnak sajátos szerepe van Isten igéje felolvasásában. Liturgikus küldetésük az egyház hierarchikus felépítését tükrözi, és a Szentírás hirdetésével kapcsolatos tekintélyt és sajátos felelősséget jelzi.

Általában, liturgikus hivatásánál fogva, a diakónus, bizonyos különleges alkalmakkor és ünnepeken pedig a pap hirdeti az evangéliumot. A szerepek szétválasztása hangsúlyozza, hogy Isten igéje felolvasása nem pusztán olvasás, hanem az isteni igazság szent hirdetése. A diakónus az „ige szolgája”, az Isten akaratát hirdető angyalok szerepét tölti be, míg a pap a közösség tanítójaként és vezetőjeként cselekszik.³⁸ Az evangéliumot hirdető diakónus prófétai

37 Νικήτας ο Σιθηάτος, Εκατοντάς γ', Γνωστικών κεφαλαίων, περί αγάπης και τελειώσεως βίου, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 828–851 (846); NICHITA STITHATUL, Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire, și despre cunoștință 3, 78 (*Filocalia* 6., 300). Az isteni Szentírás lelki értelmezése feltételezi „Krisztus elméjének” (Fil 2,5-11) elsajátítását, annak mély és áhítatos megértése által.

38 Konstantin NIKOLAKOPOULOS az újszövetségi szöveg és a liturgikus élet közötti kölcsönhatást elemzi. Rámutat a retorika és a stíluseszközök

hangja jelzi, hogy a Szentírás szavai (Hitvalló Maximosszal), „megakadályozzák, hogy a hívek gondolkodását a szenvedélyek befolyásolják”.³⁹ Az evangélium felolvasása a diakónus által ünnepélyes pillanatot, amelyet az igehirdetés teofániajellegét tükröző sajátos imák és himnuszok kísérik. A diakónus felemelt evangéliumos könyvvel lép ki az oltártól, jelképezve Isten ígéjének belépését a nép körébe. Ezért – mondja Hitvalló Maximosz – nem a Törvényt olvassuk, amely az evangélium árnyéka, hanem az evangéliumot, az eljövendő javak ikonját.⁴⁰

A pap másfelől sajátos szerepet tölt be, amikor bizonyos főünnepken az evangéliumot hirdeti, a közösség pásztoraként. Amikor a pap felolvassa az evangéliumot, nemcsak hirdeti, hanem homíliájában magyarázza és értelmezi is azt, és így juttatja el az evangélium tanítását a hívekhez.

A diakónus és a pap közötti liturgikus szerepmegosztás az egyház hierarchiáját és az egyházon belüli szolgálat egységét tükrözi. Jean-Claude Larchet szerint amikor a diakónus hirdeti, illetve a helyi egyházak sajátos hagyományai szerint éneklí az evangéliumot, kifejezve a hívők közösségét, a püspök leveszi az omoforiont, ami a jelen levő és az evangélium szavain keresztül szóló Krisztusnak való engedelmességet jelképezi.⁴¹

pedagógiai és szoteriológiai céljára a bibliai szövegekben, a hit megértésében és lelki megélésében betöltött szerepükre reflektálva. Nikolakopoulos amellet érvel, hogy az ortodox exegézis a liturgikus életben való aktív részvételen alapul, így az Újszövetség értelmezése nem pusztán szubjektív, hanem az egész egyház hermeneutikai hagyományának folytatása. *The New Testament in the Orthodox Church: Liturgical and Pedagogical Aspects*, in PENTIUC, *The Oxford Handbook of the Bible in Orthodox Christianity*, 288–302.

39 Μάξιμος ο Ομολογητής, Περί αγάπης. Εκατοντάς δ' περί αγάπης, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 327; Sfântul MAXIM Mărturisitorul, Cele 400 de capete despre dragoste 4,66 (*Filocalia*, 2., 150).

40 Μάξιμος ο Ομολογητής, 200 κεφάλαια προς τον Θαλάσσιο, περί Θεολογίας και της Ενσάρκου Οικονομίας του Υιού του Θεού, Πρώτη εκατοντάδα, in *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 343; Sfântul MAXIM Mărturisitorul, Cele 200 de capete despre cunoștința de Dumnezeu 1, 90 (*Filocalia*, 2., 207).

41 LARCHET, *Viața liturgică*, 362.

Isten Igéjének olvasása és a misztikus közösség

Isten igéjének felolvasása az ortodox liturgiában nem pusztán egy szöveg hirdetése, hanem misztikus közösség Krisztussal, a megtestesült igével. A szent szövegek hirdetése előkészíti a híveket a Krisztussal való teljes közösségre az eucharishtiában, amelyben az ő teste és vére az örök élet táplálékává válik. Az ige olvasása és a szentségi közösség ugyanazon valóság, az Istennel való személyes közösség két aspektusa.⁴²

Az ortodox liturgikus hagyomány Isten igéjének olvasását az eucharisztikus közösségre való felkészülésnek tekinti. A templomban felolvasott isteni szó a szívek megtisztításának és a szentségek vételére való lelki felkészülésnek a módja. Remete Szent Márk így buzdítja a hívőket: „Ne legyetek elbizakodottak a Szentírás értelmezésével kapcsolatban, nehogy a gőg lelke uralkodjon el az értelmeinken.”⁴³

Az ige olvasása mindig megelőzi az eucharisztikus közösséget, mert az ige megvilágosítja a hívek elméjét és megnyitja lelküket a Krisztussal való találkozásra az eucharisztia misztériumában. A Szentírás olvasását kísérő imák ezt a teológiai valóságot tükrözik, arra kérve Istent, hogy tegye valósággá azt, amiről Hierotheos metropolita is ír: „...az embert Isten azért alkotta, hogy megfelelően működjön, hogy liturgikusan éljen, hogy valódi közösségben legyen vele [...], arra hivatott, hogy részese legyen a mennyei közösségnek, hogy az angyalokkal és a Szentháromsággal közösségben ünnepelje a liturgiát.”⁴⁴

Az ige általi lelki felkészülés a Szentírás és a szentség mélységes egységét tükrözi az ortodox teológiában. Ahogyan Hierotheos,

42 A téma kifejtéséhez: Mircea BASARAB, *Interpretarea Sfintei Scripturi în Biserica ortodoxă*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2005, 126–139, 140–161.

43 Μάρκος ο Ασκητής, Περί νόμου πνευματικού, κεφάλαια διακόσια, *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, 91–100 (91). MARCU ASCETUL, Despre legea duhovnicească, în 200 de capete, 11 (*Filocalia* 1., 219); *Philokalia* 1. (PALMER et al.), 111. A Szentírás által formált alázatos szív megtanulja a Szentháromságon belüli párbeszédet.

44 ΙΕΡΟΘΕΟΣ [VLACHOS], *Στιῖντα μεδιδεινι δυοβνιςῆσι. Practica psihoterapiei ortodoxe*, Sofia, București, 2017, 27.

Nafpaktosz metropolitája is hangsúlyozza: „A Szentírásban, valamint az egyházatyák és zsinatok írásaiban található szavaknak, jelentéseknek és teremtett ábrázolásoknak az a célja, hogy az embert a megtisztulás és megvilágosodás által meggyógyítsák, és elvezessék őt a kegyességhez és a dicsőség megtapasztalásához.”⁴⁵

Isten igéjének felolvasását az ortodox hagyomány lelki kommunikációnak tekinti, olyan cselekedetnek, amely által Isten kegyelme a jelenlévők szívében munkálkodik. Ahogyan a hívek az eucharishtiában Krisztus testét és vérének kapják, úgy kapják az igét is, amely lelkük táplálékává válik. Kallistos korinthei metropolita hangsúlyozza ezt az igazságot: a lelki úton „minden lépésnél vezetést keresünk Isten szavaiban, melyeket a Biblia megőrzött. A *Sivatagi atyák mondásai* szerint: ‘az egyik öreg ezt szokta mondani: *Isten csak annyit kíván a keresztényektől, hogy figyeljenek a Szentírára és valósítsák meg az ott mondottakat*’. (Másutt viszont e mondások annak a fontosságát is hangsúlyozzák, hogy lelki atyától kell vezetést kérni a Szentírás helyes alkalmazásához.)”⁴⁶

A Szentírás olvasása így a lelki kommunikáció pillanatává válik, amely előkészíti a lelket a Krisztussal való valóságos találkozásra az eucharishtiában. Az ige olvasása megvilágosítja, megtisztítja és átalakítja a szívet, mélyreható változást hozva a hallgató lelki életében. Anthony Bloom Surozsi címzetes metropolita így magyarázza ezt a szentségi valóságot: „Krisztus beszél, és az ember lelkébe élet költözik, az ember üdvözl, a keserősége enyhül, a könnyei folynak, megkeményedett szíve hirtelen megtörik, a reménye hirtelen újra lánggra lobban, a hite egyszerre meggyullad.”⁴⁷

E lelki kommunikáció által Isten kegyelme kiárad a hívőkre, és átalakítja szívüket és elméjüket. Szír Szent Izsák egy erőteljes képpel világítja meg a Szentírás aszketikus olvasásának előnyeit, amikor a

45 IERÓTHEOS [VLACHOS], *Teologia post-patristică și experiența bisericească a Sfinților Părinți*, Sofia, București, 2019, 107.

46 Kallistos WARE, *The Orthodox Way*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 1986, 146. [Az ortodox út, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2002, 177].

47 ANTONIE DE SUROJ (BLOOM), *Taina iubirii*, Sofia, București, 2009, 7 (ford. ONB, ZK).

lelkiélet szemlélődő dimenzióját összekapcsolja a „Szentírással való foglalatosskoddással”.⁴⁸ A Szentírás olvasása tehát nem csupán olvasás, hanem szentségi aktus, amely világosságot és megszentelődést hoz a hívők szívébe.

Isten ígéje olvasásának liturgikus és lelkipásztori vonatkozásai

A szentírásolvasás az ortodox liturgia egész szerkezetét meghatározza. Minden olvasmány lehetőséget ad arra, hogy párbeszédet folytassunk Istennel, hogy meghalljuk a hangját, és hogy szavai által átalakuljunk. Az igeolvasás az igeliturgia központi eleme, amely előkészíti a híveket a Krisztussal való találkozásra az eucharisztiaiban.

Az ige központi szerepét a liturgiában II. János Pál pápa is hangsúlyozza: „A papság Isten ígéjével és a szentségi jelekkel együtt, amelyeket szolgál, az egyház alkotó elemei közé tartozik”.⁴⁹ Így az ige alakítja az egész liturgikus életet, és jelen van a szertartásokat kísérő minden egyes imában és énekben.

48 ISAAC OF NINEVEH, *The Second Part. Chapters IV-XLI*, szerk. Sebastian BROCK (CSCO 555, Syr. 225), Peeters, Leuven, 1995, 129–133 (130); ISAAC SIRUL, Cuvântul 29, in *Cuvinte către singuratici. Partea a II-a*, ford. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, 339–342 (339). Agapie Corbu úgy véli, hogy az *enyana da-ktabe* kifejezés többféleképpen fordítható: „fáradozás, párbeszéd, engedelmesség, szófogadás, foglalkozás, közösség a Szentírással” (Ierom. Agapie CORBU, *Neliniști în pustie: de la hrana tare a Scripturilor la laptele cântărilor și al cuvintelor elinești*, in uő (szerk.), *Scriptura în spiritualitatea monastică. Studii de exegeză biblică patristică*, Ed. Sf. Nectarie – Ed. Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2023, 103–121 [115]). Szír Szent Izsák bírálta azokat, akik elleneztek a Szentírás tanulmányozását, azt állítva, hogy az hasztalan fáradozás lenne, és a Szentírással való foglalkozással, fáradozással a gyakorlatot állították szembe (II, 29, 1).

49 II JÁNOS PÁL pápa, *Pastores dabo vobis, Szinódus utáni apostoli buzdítás a püspökökhöz, a papsághoz és a hívekhez a papképzésről a jelenlegi körülmények között* (1992. március 25.) 16, <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=83#PD24>.

A mai világban Isten ígétének olvasása továbbra is a hívők lelki formálásának alapvető lelkipásztori eszköze. A papok felelőssége, hogy segítsenek a közösségnek megérteni és életükben alkalmazni a bibliai tanítást. Ahogyan Dumitru Stăniloae atya hangsúlyozza: „Az egyház az a hely, amely Krisztus és a Szentlélek hatékony munkálkodása megőrzi a Bibliát és a szent hagyományt”.⁵⁰ John Breck emlékeztet minket, hogy

a bibliai tanúságtétel tárgya maga Isten, aki az eucharisztikus közösségben a Szentlélek jelenléte és ereje által működik. A bibliai esemény és annak az egyházban való aktualizálódása közötti hermeneutikai híd a nem a hirdetett ígében vagy az egyházi intézményben van, hanem a Szentlélek személyében. Ez még akkor is igaz, ha az ige alatt nemcsak a Szentírást és annak hirdetését értjük, hanem mindenekelőtt és elsősorban Jézus Krisztust.⁵¹

A papoknak szorgalmazniuk kell a Szentírás olvasását nemcsak az istentiszteleteken, hanem a hívek személyes életében is, bátorítva a bibliatanulmányozást és az Isten ígétjén alapuló személyes imádságot. Ez segíti az Istennel való személyes kapcsolat elmélyítését és a bibliai tanítások alkalmazását a mindennapi életben.⁵²

50 Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, 1., EIBMBOR, București, 21996, 37.

51 John BRECK, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, ford. Monica Hergheliegiu, EIBMBOR, București, 1999, 35 (magyarul: ONB, ZK). Az újszövetségi írásk szerzői számára Isten ígéje nemcsak a Szentírásra, hanem elsősorban magára Jézus Krisztusra, a keresztre feszített és Úrrá magasztalt embert hirdető evangéliumra vonatkozott: John BEHR, *Taina lui Hristos. Viața în moarte*, ford. Gheorghe Fedorovici, Sofia, București, 2008, 57.

52 ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS a szentmisét követő otthoni bibliatanulmányozás áldásairól emlékeztet bennünket: „Nem kellene, amint az istentiszteletről eltávozzunk, azonnal belevetnünk magunkat az istentisztelethez nem illő dolgokba, hanem amint hazaérünk, vegyük kezünkbe a Szentírást, hívjuk magunk mellé feleségünket és gyermekeinket, osszuk meg velük az ott elhangzottakat, és csak ezután kellene az élet dolgaiba bocsátkoznunk. [...] írjuk le magunk, feleségünk és gyermekeink számára megváltoztathatatlan törvényként, hogy a hétnek ezt az egy napját teljes egészében a

Következtetés

A keleti liturgiában Isten igéjének felolvasása nem csupán egy formális szertartás, hanem az Istennel való közösség ideje, amelyben a hívek isteni kinyilatkoztatásban részesülnek. A bibliai szövegek hirdetése egyszerre szolgálja a hívek lelki formálódását és a Krisztussal való egyesülésüket az igéből fakadó kegyelem által. Az ortodox liturgiában ez az olvasás nem egyszerűen egy olvasási aktus, hanem aktív részvétel az üdvösség misztériumában, lehetőség arra, hogy meghallgassuk Krisztus hangját, aki azért jön, hogy megvilágosítsa és átalakítsa a szívüket. Szent Maximosz így foglalja össze ezt az igazságot: „a szent egyház szent rendelkezése azt iktatta törvénybe, hogy rögtön a békességre való felhívás után hangozzék fel a szent evangélium isteni felolvasása. Ez [...] a buzgóknak az ige érdekében magukra vállalt fáradozását mutatja meg, melynek nyomán

hallásra és a hallottak felidézésére szenteljük. Mert így nagyobb tanulási készséggel közelítjük meg a következő mondanivalót; és nekünk kisebb lesz a fáradság, nektek pedig nagyobb a haszon, ha a legutóbb elhangzottakat emlékezetünkben tartva, ennek megfelelően figyelünk arra, ami utána következik. Mert nem kevésbé járul ez is hozzá a mondottak megértéséhez, ha pontosan ismeritek a gondolatok összefüggéseit, amelyeket éppen azon fáradozunk, hogy összeszójuk nektek. Mivel ugyanis nem lehet egy nap alatt mindent leírni, ezért a folyamatos emlékezéssel egyfajta láncból kell formálnotok az előttek több napon át elétek tárt dolgokat, és így kell azt lelketek köré tekernetek, hogy a Szentírás testét teljes egészében láthassátok.” („Οὐ γὰρ ἐχρῆν ἀπὸ τῆς συνάξεως ἀναχωροῦντας, εἰς τὰ μὴ προσήκοντα τῇ συνάξει ἐμβάλλειν ἑαυτοὺς πράγματα· ἀλλ’ εὐθέως οἴκαδε ἐλθόντας τὸ βιβλίον μεταχειρίζεσθαι, καὶ τὴν γυναικα καὶ τὰ παιδία πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς τῶν εἰρημένων καλεῖν συλλογῆς, καὶ τότε τῶν βιωτικῶν ἄπτεσθαι πραγμάτων” [...] Ἴν’ οὖν μὴ τοῦτο γίνηται, γράψωμεν ἑαυτοῖς νόμον ἀκίνητον, καὶ ταῖς γυναῖξιν καὶ τοῖς παισὶ τοῖς ἡμετέροις, μίαν τῆς ἐβδομάδος ἡμέραν ταύτην ὅλην ἀνατιθεῖναι τῇ ἀκροάσει καὶ τῶν ἀκουσθέντων τῇ συλλογῇ. Οὕτω γὰρ καὶ εὐμαθέστεροι πρὸς τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι ἀπαντήσομεν, καὶ ἡμῖν ἐλάττων ὁ πόνος ἔσται, καὶ ὑμῖν τὸ κέρδος πλεον, ὅταν τὰ πρώην εἰρημένα φέροντες ἐπὶ μνήμῃς, οὕτω τὰ μετὰ ταῦτα ἀκούητε. Οὐ γὰρ μικρόν τι καὶ τοῦτο συντελεῖ πρὸς τὴν τῶν λεγομένων σύνεσιν, τὸ τὴν ἀκολουθίαν εἶδέναι μετὰ ἀκριβείας τῶν παρ’ ἡμῶν ὑφαινομένων ὑμῖν νοημάτων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνὶ πάντα ἐν μιᾷ καταβαλεῖν ἡμέρα, τὰ ἐν πολλαῖς ὑμῖν ἡμέραις κατατιθέμενα τῇ τῆς μνήμης συνεχείᾳ ὥσπερ σειρὰν τινα ποιήσαντες, οὕτω δὴ περιτίθεσθε τῇ ψυχῇ, ὥστε ὁλόκληρον φαίνεσθαι τὸ σῶμα τῶν Γραφῶν.”) *Homiliae in Matthaeum* 5.1, PG 57, 55–61 (55–56).

a szemlélődő ismeret igéje mint mennyből leszállt bennük lakó Főpap a testies gondolkodást mint valami érzéki világot korlátozza, és a még föld felé süllyedő gondolataikat eltávolítva, [...] a szellemi tanítások és cselekmények látványához vezetve, megtanítja őket az elmondhatatlan titkokra.”⁵³ Így a Szentírás olvasása a liturgiában olyan szakramentális cselekmény, amely szentséget, békét és örömet hoz a hívek életébe, és felkészíti őket az Istennel való teljes közösségre az eucharishtiában és az örökkévaló Királyságban.

(Lektorálta: Zamfir Korinna)

Bibliográfia/Bibliography

- ANTONIE DE SUROJ (BLOOM), *Taina iubirii*, Sofia, București, 2009.
- BASARAB, Mircea, *Interpretarea Sfintei Scripturi în Biserica ortodoxă*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2005.
- BEHR, John, *Taina lui Hristos. Viața în moarte*, ford. Gheorghe Fedorovici, Sofia, București, 2008.
- BENEDICT al XVI-lea, *Lecturi spirituale ale Sfintei Scripturi*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2024.
- BRANIȘTE, Ene, *Liturgica specială*, jav. kiadás, szerk. Nicolae D. Necula, Chiril Lovin, Basilica, București, 2016.
- BRECK, John, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, ford. Monica Herghelegiu, EIBMBOR, București, 1999.
- CABASILA, Nicolae, *Scrieri II. Explicări la dumnezeiasca Liturghie* (Fi-localica), ford. Ioan Ică jr., Deisis, Sibiu, 2014.
- CORBU, Ierom. Agapie, *Neliniști în pustie: de la hrana tare a Scripturilor la laptele cântărilor și al cuvintelor elinești*, in uő. (szerk.),

53 MAXIMUS, *Mystagogia* 13, PG 91, 657–718 (692B): τὴν θεῖαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, ἀνάγνωσιν, ἢ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ἱερά διατάξεις ἐνομοθέτησε γίνεσθαι· ἰδικῶς μὲν τὴν ὑπὲρ τοῦ λόγου τοῖς σπουδαίοις κακοπάθειαν εἰσηγουμένην· μεθ’ ἣν ὁ τῆς γνωστικῆς θεωρίας ὥσπερ Ἀρχιερεὺς οὐρανόθεν ἐπιδημῶν αὐτοῖς Λόγος, τῆς σαρκὸς αὐτοῖς ὥσπερ τινὰ κόσμον αἰσθητὸν συστέλλει τό φρόνημα· τοὺς ἔτι πρὸς γῆν κατανεύοντας λογισμοὺς ἀπωθοῦμενος, καὶ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἐποψίαν ἐντεῦθεν. HITVALLÓ MAXIMOSZ, *Müsttagógia*, in VIDRÁNYI, *Az isteni és emberi természetről II.*, 291.

- Scriptura în spiritualitatea monastică. Studii de exegeză biblică patristică*, Ed. Sf. Nectarie – Ed. Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2023, 103–121.
- DIX, Gregory, *The Shape of the Liturgy*, Dacre, London, 1949.
- FELMY, Karl Christian, *Vom urchristlichen Herrenmahl zur Göttlichen Liturgie der Orthodoxen Kirche. Ein historischer Kommentar*, Oikonomia, Erlangen, 2000;
- ICĂ, Ioan jr., *Canonul Ortodoxiei. Canonul Liturgic și Tipiconal al Bisericii Ortodoxe*, Deisis, Sibiu, 2008.
- ICĂ, Ioan jr., *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului – Integrala comentariilor liturgice bizantine (studii și texte)*, Deisis, Sibiu, 2011.
- IERÓTHEOS [VLACHOS], *Știința medicinei duhovnicești. Practica psihoterapiei ortodoxe*, Sofia, București, 2017.
- IERÓTHEOS [VLACHOS], *Teologia post-patristică și experiența bisericească a Sfinților Părinți*, Sofia, București, 2019.
- ISAAC OF NINEVEH, *Mystic Treatises*, ford. Arent Jan Wensinck, Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Amsterdam, 1923, 254–262.
- ISAAC OF NINEVEH, *The Second Part. Chapters IV-XLI*, szerk. Sebastian BROCK (CSCO 555, Syr. 225), Peeters, Leuven, 1995.
- ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici. Partea a II-a*, ford. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, 339–342 (339).
- ISAAC SIRUL, *Cuvinte pentru singuratici. Partea III, recent regăsită*, ford. Ioan Ică jr., Deisis, Sibiu, 2005.
- II JÁNOS PÁL pápa, *Pastores dabo vobis, Szinódus utáni apostoli buzditás a püspökökhöz, a papsághoz és a hívekhez a papképzésről a jelenlegi körülmények között* (1992. március 25.) <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=83#PD24>.
- LARCHET, Jean-Claude, *La vie liturgique*, Cerf, Paris, 2016.
- LARCHET, Jean-Claude, *Viața liturgică*, ford. Felicia Dumas, Doxologia, Iași, 2017.
- MATEOS, Juan, *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom vol. 1: The Liturgy of the Word*, Eastern Christian Publications, Fairfax, VA, 2016.

- MAXIM MĂRTURISITORUL, Sfântul, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul. Chipuri ale Bisericii*, ford., bev. Dumitru STĂNILOAE, Institutul Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993/2000.
- PALMER, G.E.H, Philip SHERRARD, Kallistos WARE (szerk.), *The Philokalia* 3., Faber&Faber, London – Boston, 1984.
- PENTIUC, Eugen J., *Hearing the Scriptures. Liturgical Exegesis of the Old Testament in Byzantine Orthodox Hymnography*, New York, Oxford University Press, 2021.
- PENTIUC, Eugen J., *The Old Testament in Eastern Orthodox Tradition*, Oxford University Press, Oxford – New York, 2014, 210–262.
- PENTIUC, Eugen J. (szerk.), *The Oxford Handbook of the Bible in Orthodox Christianity*, Oxford University Press, New York, 2022.
- POPESCU, Dumitru, *Apologetica rațional-duhovnicească a Ortodoxiei*, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009.
- SCHMEMANN, Alexander, *Introduction to Liturgical Theology*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 1986.
- SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze. Scrieri II*, ford. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, 254–259.
- SIMEON, ÚJ TEOLÓGUS SZENT, *Huszonöt fejezet az istenismeretről és a teológiáról*, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2000.
- STĂNILOAE, Dumitru (szerk.), *Filocalia* 1–6., 10. Humanitas, EIBMO, București, 1981, ³1999, 2004, 1976, 2004, 1981.
- STĂNILOAE, Dumitru, *Spiritualitate și comuniune în liturgia ortodoxă*, EIBMBOR, București, 2004.
- STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, 1., EIBMBOR, București, ²1996.
- TAFT, Robert F., *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom*, 2, 4–6., Pontifical Oriental Institute, Róma, 1978, 1991, 2000, 2008.
- TAFT, Robert, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and its Meaning for Today*, Liturgical Press, Collegeville, MN, 1986.
- VANYÓ László, *A II. századi görög apologeták (Ókeresztény írók 8.)*, Szent István Társulat, Budapest, 1984.
- VASSILIADIS, Petros, Canon and Authority of Scripture: An Orthodox Hermeneutical Perspective, in DIMITROV, Ivan Z., DUNN, James D. G, LUZ, Ulrich, NIEBUHR, Karl-Wilhelm (szerk.), *Das Alte Testament*

als christliche Bibel in orthodoxer und westlicher Sicht (WUNT 174), Mohr Siebeck, Tübingen, 2004, 259-276.

VIDRÁNYI Katalin (szerk.), *Az isteni és emberi természetről II.*, ford. Baán László, Atlantisz, Budapest, 1994.

WARE, Kallistos, *The Orthodox Way*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 1986.

WARE, Kallistos *Az ortodox út*, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2002.